

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ФІНАНСИ

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи студентів
спеціальності 072 "Фінанси,
банківська справа та страхування"
освітньої програми "Фінанси і кредит"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2023**

УДК 336(072.034)

Ф59

Укладачі: М. О. Кіпа

Є. О. Малишко

В. В. Чернишов

Затверджено на засіданні кафедри фінансів.

Протокол № 6 від 14.12.2022 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Фінанси [Електронний ресурс] : методичні рекомендації Ф59 до самостійної роботи студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" освітньої програми "Фінанси і кредит" першого (бакалаврського) рівня / уклад. М. О. Кіпа, Є. О. Малишко, В. В. Чернишов. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. – 64 с.

Подано методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни за кожною темою. Розроблено тестові завдання для перевірки знань. Запропоновано додаткові запитання для обговорювання. Наведено теми виступів та доповідей, контрольні запитання для самодіагностики.

Рекомендовано для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" освітньої програми "Фінанси і кредит" першого (бакалаврського) рівня та інших економічних спеціальностей усіх форм навчання.

УДК 336(072.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2023

Вступ

Фінанси є важливою інституційною складовою економічної інфраструктури суспільства. Трансформація економіки України актуалізувала потребу в опануванні фінансовим інструментарієм і технологіями. Адже значну роль у структурі ринкових відносин відіграють фінанси як важливий інструмент формування ВВП і реалізації державної фінансової політики. Фінанси в системі суспільно-економічних відносин відіграють провідну роль, оскільки їх функціонування визначає кількісні та якісні параметри кожного економічного явища або процесу.

Практично всі економічні інструменти господарювання (ціноутворення, оплата праці, кредитування, інвестиційна діяльність тощо) тісно пов'язані з фінансами. Складна система перерозподільних відносин у суспільстві знаходить своє відображення саме у фінансах, які охоплюють практично кожну юридичну та фізичну особу. Держава використовує фінансову систему як інструмент реалізації соціально-економічної політики, а за допомогою фінансового механізму здійснюється державне регулювання розвитку суб'єктів господарювання й рівня добробуту домогосподарств, стимулювання процесів розширеного відтворення у суспільстві.

Самостійна робота студента (СРС) – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторії і позааудиторний час, під методичним керівництвом викладача. Самостійна робота студента займає вагомe місце у навчальному процесі. Самостійна робота студента передбачає виконання запланованих завдань, що створює умови до розвитку інтелектуального мислення, здатності до творчого застосування отриманих знань у професійній діяльності.

Вивчення курсу фінансів особливо актуальне в умовах економічних перетворень в Україні, пов'язаних з упровадженням реформ управління економікою, децентралізацією влади – на основі передових методів та європейського досвіду господарювання. Для формування й ефективного функціонування державних установ і суб'єктів господарювання необхідна підготовка висококваліфікованих фахівців, які мають глибокі знання, практичні навички, високий рівень сформованих компетентностей і професіоналізму в сфері фінансів.

Об'єктом вивчення навчальної дисципліни є система економічних відносин у процесі розподілу та перерозподілу ВВП держави. Предметом

навчальної дисципліни є взаємодія ланок фінансової системи держави в процесі формування централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів.

Мета навчальної дисципліни: формування у студентів системи компетентностей щодо застосовування на практиці в процесі своєї професійної діяльності та повсякденного життя засвоєні знання з закономірностей функціонування фінансів на мезо-, макро- і мікрорівнях як теоретичної основи фінансової політики і розвитку фінансових систем, а також набуті практичні навички щодо визначення, аналізу, оцінювання, контролю показників формування, розподілу, використання централізованих та децентралізованих грошових доходів та фондів фінансових ресурсів.

Завдання вивчення навчальної дисципліни "Фінанси" полягають у такому:

- застосування основних положень теорії фінансів до обґрунтування напрямів вирішення сучасних фінансових проблем;

- засвоєння теоретичних основ формування і функціонування фінансових відносин та фінансової політики;

- розуміння засад бюджетного устрою і принципів побудови бюджетної системи; набуття теоретичних знань щодо методів і джерел формування доходів бюджету та напрямів і форм фінансування бюджетних видатків;

- набуття знань із питань функціонування державного кредиту та управління державним боргом;

- розуміння змісту фінансових відносин на підприємствах та домогосподарств;

- генерування теоретичних знань із питань функціонування фінансового ринку та складових фінансової системи.

Загальні компетентності до самостійної роботи студентів за навчальною дисципліною "Фінанси", що формуються у результаті виконання самостійної роботи:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

- здатність досліджувати тенденції розвитку економіки за допомогою інструментарію макро- та мікроекономічного аналізу, оцінювати сучасні економічні явища;

розуміння особливостей функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури;

здатність застосовувати знання законодавства у сфері монетарного, фіскального регулювання та регулювання фінансового ринку;

знати та розуміти економічні категорії, закони, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки, які існують між процесами та явищами на різних рівнях економічних систем;

знати і розуміти теоретичні основи та принципи фінансової науки, особливості функціонування фінансових систем;

визначати особливості функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури;

знати механізм функціонування державних фінансів, у тому числі бюджетної та податкової систем, фінансів суб'єктів господарювання, фінансів домогосподарств, фінансових ринків, банківської системи та страхування.

Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з начальної дисципліни "Фінанси" містять:

поглиблене опрацювання окремих лекційних тем або запитань;

питання для самостійного опрацювання за темами навчальної дисципліни;

підготовку тем виступів та доповідей;

опрацювання контрольних питань за темами навчальної дисципліни;

поглиблене опрацювання практичних завдань за темами навчальної дисципліни;

підготовку до контрольних робіт та інших форм поточного контролю;

систематизацію вивченого матеріалу з метою підготовки до семестрових екзаменів;

опрацювання та вивчення рекомендованої літератури за темами навчальної дисципліни.

Завдання для самостійної роботи

Завдання самостійної роботи, які передбачені навчальним планом і програмою навчальної дисципліни для засвоєння теоретичних знань і практичних навичок, наведено в табл. 1.

Завдання для самостійної роботи студентів та форми її контролю

Компетентності, які забезпечуються	Назва теми	Зміст самостійної роботи студентів	Кількість годин	Форми контролю СРС	Рекомендована література
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Теорія фінансів та основи державних фінансів					
Здатність до визначення основних елементів та етапів розвитку фінансової науки	Тема 1. Предмет фінансової науки. Сутність та функції фінансів	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття. Вивчення додаткової літератури та матеріалів. СРС (самостійна робота студента) 1	10	Експрес-опитування	Основна: [12]. Додаткова: [8]
Здатність до визначення основних елементів фінансового права та фінансової політики	Тема 2. Фінансова система та фінансова політика держави	Вивчення лекційного матеріалу, додаткової літератури та матеріалів. СРС 2	10	Перевірка навчального завдання	Основна: [3; 10]. Додаткова: [8]
Здатність до визначення сутності податків та податкової системи. Здатність до аналізу основних чинників, які впливають на процес оподаткування та функціонування податкової системи	Тема 3. Податки. Податкова система	Вивчення лекційного матеріалу, додаткової літератури та матеріалів. Презентація: "Податкова система різних країн". СРС 3	10	Перевірка навчального завдання. Контрольна робота	Основна: [10; 12]. Додаткова: [8]

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Здатність до визначення основних елементів бюджету та бюджетної системи України	Тема 4. Бюджет. Бюджетна система	Вивчення лекційного матеріалу, додаткової літератури СРС 4	10	Перевірка навчального завдання. Презентація	Основна: [13]. Додаткова: [8]
	Тема 5. Цільові позабюджетні фонди	Вивчення лекційного матеріалу, додаткової літератури. СРС 5	10	Колоквіум	Основна: [7; 12]. Додаткова: [3; 8]
Разом за змістовим модулем 1			50		
Змістовий модуль 2. Фінанси суб'єктів господарювання, фінансовий ринок та інститути міжнародних фінансів					
Здатність до визначення функцій та принципів страхування, процесу страхування. Здатність оцінювання фінансової надійності та умов забезпечення платоспроможності страховиків	Тема 6. Страхування. Страховий ринок	Вивчення лекційного матеріалу, додаткової літератури. СРС 6	10	Перевірка навчального завдання	Основна: [12]. Додаткова: [7].
	Здатність до визначення сутності фінансового ринку як елемента фінансової системи держави	Тема 7. Фінансовий ринок	Вивчення лекційного матеріалу, додаткової літератури. СРС 9	10	Перевірка навчального завдання. Презентація

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6
Здатність до визначення сутності міжнародних фінансів. Здатність до аналізу чинників, які впливають на процес розподілу фінансового капіталу у міжнародному просторі	Тема 8. Міжнародні фінанси	Вивчення лекційного матеріалу, додаткової літератури. СРС 10	10	Перевірка навчального завдання	Основна: [12]. Додаткова: [8; 9]
Здатність до визначення статутного капіталу підприємств різних організаційно-правових форм. Здатність до аналізу формування фінансових ресурсів підприємства за джерелами їх походження	Тема 9. Фінанси суб'єктів господарювання	Вивчення лекційного матеріалу, додаткової літератури. СРС 6	10	Колоквіум	Основна: [2; 5; 11; 12]. Додаткова: [2; 8]
Здатність до фінансового оцінювання ефективності інвестицій у засоби виробництва. Здатність до фінансового оцінювання ефективності інвестицій у фінансові активи. Здатність до оцінювання інвестиційного проекту й обґрунтування доцільності інвестування	Тема 10. Фінансовий менеджмент	Вивчення лекційного матеріалу, додаткової літератури. СРС 7	10	Експрес-Контроль. Перевірка навчального завдання	Основна: [1; 8; 12]. Додаткова: [4]
Разом за змістовим модулем 2			50		
Підготовка до іспиту			2		
Разом за навчальною дисципліною			102		

Змістовий модуль 1

Теоретичні основи фінансів. Державні фінанси

Тема 1. Предмет фінансової науки. Сутність та функції фінансів

Питання для самостійного опрацювання

1. Фінансова наука в системі соціально-економічних наук.
2. Порівняння механізмів дослідження фінансових явищ і процесів на мікро- і макрорівнях.
3. Характеристика методів фінансової науки.
4. Взаємозв'язок фінансової науки з фінансовим правом і фінансовою політикою.

Теми виступів та доповідей

1. Сутність та необхідність фінансової науки в ринкових умовах господарювання.
2. Порівняльна характеристика доцільності фінансової науки в умовах командно-адміністративної системи та в умовах глобалізації економіки України.
3. Характеристика методів фінансової науки. Переваги та недоліки кожного.
4. Характеристика існуючих напрямів дослідження фінансових проблем. Їх пріоритетність.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте предмет фінансової науки.
2. Поясніть, у чому полягає сутність дослідження фінансових явищ на рівні національної економіки.
3. Поясніть, у чому полягає сутність дослідження фінансових явищ на мікрорівні.
4. Визначте, на які запитання має відповідати фінансова наука.
5. Поясніть, у чому полягає призначення фінансової науки.
6. Визначте, що є загальною метою фінансової науки.
7. Поясніть сутність об'єктивних законів у сфері фінансів.
8. Охарактеризуйте методи пізнання фінансового життя.

Рекомендована література: основна [12]; додаткова [21].

Практичні завдання

Завдання 1.1. Використовуючи дані, що наведені у табл. 2, визначте затратним та дохідним способами ВВП та НД країни. Зробіть висновки.

Таблиця 2

Макроекономічні показники, млрд грн

Показники	Фактичні ціни
Експорт	2 200
Сукупні дивіденди	300
Амортизація	1 000
Сукупна заробітна плата	4 500
Державні видатки	2 800
Рента	500
Непрямі податки	1 600
Чисті інвестиції	800
Трансфертні платежі	2 300
Відсотки на капітал	900
Доходи від власності	200
Споживчі витрати	6 500
Імпорт	3 300
Податок на прибуток корпорацій	400
Нерозподілений прибуток корпорацій	600

Тестові завдання для перевірки знань

1. Об'єктами фінансових відносин є:

- а) валовий внутрішній продукт;
- б) грошові фонди;
- в) сукупність доходів держави, суб'єктів підприємницької діяльності та громадян;
- г) держава, суб'єкти підприємницької діяльності та громадяни.

2. Суб'єктами фінансових відносин є:

- а) валовий внутрішній продукт;
- б) держава;
- в) суб'єкти підприємницької діяльності;
- г) громадяни.

3. Категорія finance виникла:

- а) у I ст. до н. е. у Греції;
- б) у IX – XI ст. у Франції;
- в) у XIII – XV ст. в Італії;
- г) у V – IV ст. до н. е. у Китаї.

4. Характерними ознаками фінансів є:

- а) грошові відносини між економічними суб'єктами;
- б) рівноправність держави, суб'єктів підприємницької діяльності та громадян;
- в) розподільчий характер;
- г) еквівалентний обмін.

5. Первісно категорія finance означала:

- а) систему економічних відносин між державою, суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами;
- б) грошовий платіж;
- в) фонд грошових коштів;
- г) податкові надходження в бюджет.

6. Передумовами виникнення фінансів є:

- а) розвиток товарного обміну;
- б) виникнення держави;
- в) розвиток економічних відносин;
- г) виникнення системи державних доходів та витрат;
- г') усі відповіді правильні.

7. Суспільне призначення фінансів полягає в:

- а) забезпеченні необхідних умов щодо формування, використання та розподілу грошових форм;
- б) організації грошових відносин щодо використання фінансових ресурсів держави;
- в) забезпеченні необхідних умов щодо формування, використання та розподілу валового внутрішнього продукту;
- г) організації грошових відносин щодо мобілізації фінансових ресурсів держави;
- г') усі відповіді правильні.

8. Джерелами формування централізованих фінансових ресурсів є:

- а) надходження від державних лотерей;
- б) прибуток державних підприємств;
- в) надходження від державного соціального, майнового та особистого страхування;
- г) відрахування з доходу підприємств усіх форм власності;
- ґ) надходження від зовнішньоекономічної діяльності держави.

9. Сукупність економічних відносин щодо формування, використання та розподілу прибутку підприємств – це:

- а) фінансові ресурси;
- б) фінанси держави;
- в) державні фінанси;
- г) фінанси підприємств.

10. Метод індукції передбачає:

- а) проведення досліджень, на основі яких учений доходить певних висновків щодо наявності закономірностей та залежностей між фінансовими явищами й процесами, а також їх впливу на економічне життя;
- б) висування певної гіпотези, її перевірка на фактичному матеріалі;
- в) спрощення ситуації шляхом виключення із дослідження нетипових явищ або другорядних фактів.

11. Метод дедукції передбачає:

- а) проведення досліджень, на основі яких учений робить певні висновки щодо наявності закономірностей та залежностей між фінансовими явищами й процесами, а також їх впливу на економічне життя;
- б) висування певної гіпотези, її перевірка на фактичному матеріалі;
- в) спрощення ситуації шляхом виключення із дослідження нетипових явищ або другорядних фактів.

Тема 2. Фінансова система та фінансова політика держави

Питання для самостійного опрацювання

1. Вплив методу фінансового права на динаміку фінансових відносин.
2. Фінансова політика забезпечення інноваційного розвитку України.

Теми виступів та доповідей

1. Місце фінансового права у системі права України. Взаємозв'язок фінансового права з іншими галузями права України.

2. Порівняльна характеристика сутності, необхідності та складових фінансового права України і будь-якої зарубіжної країни. Переваги та недоліки.

3. Сутність фінансової політики як складової економічної політики держави.

4. Характеристика складових фінансової політики, її взаємозв'язок.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте предмет фінансового права.

2. Поясніть сутність основного методу фінансово-правового регулювання.

3. Охарактеризуйте систему галузі права.

4. Визначте, у чому полягає сутність правового регулювання фінансового контролю.

5. Поясніть взаємозв'язок між фінансовим та конституційним правом.

6. Визначте, у чому полягає зв'язок фінансового і кримінального права.

7. Охарактеризуйте сутність фінансової політики.

8. Визначте, у чому полягає зміст фінансової політики держави.

9. Розкрийте мету, головне завдання та сутність фінансової політики.

10. Поясніть механізм реалізації фінансової політики держави.

Охарактеризуйте основні складові фінансової політики.

Рекомендована література: основна: [4; 12]; додаткова: [19; 21; 22].

Практичні завдання

Завдання 2.1. У результаті провадження політики "дорогих грошей" норма банківських резервів зростає з 0,3 до 0,4, а коефіцієнт розподілу доходів на готівку та депозити знизився з 0,5 до 0,4. Визначте, як зміниться грошова пропозиція, якщо грошова база не зміниться.

Завдання 2.2. Державні витрати і податки одночасно збільшуються на 2 млрд грн. Гранична схильність до споживання становить 0,5. Визначте вплив збалансованого бюджету на рівень реального ВВП в Україні.

Тестові завдання для перевірки знань

1. *Фінансове право – це:*

- а) галузь права;
- б) інститут права;
- в) комплексний інститут права;
- г) підгалузь права.

2. *Фінансове право – це:*

- а) галузь публічного права;
- б) інститут публічного права;
- в) галузь приватного права;
- г) підгалузь приватного права.

3. *Предмет фінансового права – це:*

а) суспільні відносини, які виникають у процесі фінансової діяльності держави, тобто в процесі мобілізації, розподілу, перерозподілу й використання державних коштів;

б) суспільні відносини, які виникають у процесі розподілу, перерозподілу й використання державних коштів;

в) суспільні відносини, які виникають у процесі мобілізації державних коштів;

г) суспільні відносини, які виникають у процесі перерозподілу державних коштів.

4. *Який із методів фінансового права є:*

- а) імперативний;
- б) диспозитивний;
- в) координації;
- г) ре ординації.

5. *Джерелом фінансового права є:*

- а) Бюджетний кодекс України;
- б) Кодекс адміністративного судочинства України;
- в) Лісовий кодекс України;
- г) Митний кодекс України.

6. Структурним елементом фінансово-правової норми є:

- а) гіпотеза;
- б) зміст;
- в) юридичний факт;
- г) відповідальність.

7. Фінансова діяльність – це:

а) процес збирання, розподілу, перерозподілу та використання централізованих та децентралізованих грошових фондів, що забезпечують виконання функцій держави;

б) процес збирання і розподілу грошових фондів, що забезпечують виконання функцій держави;

в) процес збирання, розподілу, перерозподілу грошових фондів, що забезпечують виконання функцій держави;

г) процес збирання, розподілу, перерозподілу та використання централізованих грошових фондів, що забезпечують виконання функцій держави.

8. Фінансово-правові відносини – це:

а) урегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких є носіями юридичних прав і обов'язків, які реалізують приписи цих норм у сфері фінансової діяльності держави;

б) урегульовані нормами цивільного та трудового права суспільні відносини, учасники яких є носіями юридичних прав і обов'язків, які реалізують приписи цих норм у сфері фінансової діяльності держави;

в) урегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких є носіями юридичних прав і обов'язків, які реалізують приписи цих норм у сфері господарської діяльності держави;

г) урегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких є носіями юридичних обов'язків, які реалізують приписи цих норм у сфері фінансової діяльності держави.

9. За спрямованістю фінансово-правові відносини розподіляють на:

- а) зовнішні та внутрішні;
- б) матеріальні та процесуальні;
- в) прості та складні;
- г) правомірні та протиправні.

10. Що є джерелом фінансового права:

- а) Конституція України;
- б) Кодекс поведінки державних службовців;
- в) Концепція судово-правової реформи України;
- г) Статут вищого навчального закладу.

Тема 3. Податки. Податкова система

Питання для самостійного опрацювання

1. Проблеми дотримання теоретичних принципів оподаткування та завдань реформування міжбюджетних відносин у податковій системі України.
2. Місцеве оподаткування в Україні: сучасний стан та проблеми реформування.

Теми виступів та доповідей

1. Історія становлення системи оподаткування.
2. Податкова система і податкова політика.
3. Вплив податкової системи на розвиток економіки України.
4. Роль податків у формуванні державного бюджету.
5. Характеристика видів податків, які складають основу податкової системи України.
6. Наукові основи побудови оптимальної податкової системи.
7. Законодавча база системи оподаткування в Україні.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте сутність та основні ознаки податків.
2. Які функції виконують податки?
3. Яка економічна сутність податків?
4. Які організаційно-правові аспекти податків вам відомі?
5. Яка сутність понять "плата", "збір", "відрахування"?
6. Хто такий суб'єкт податків?
7. Що таке об'єкт податків та база оподаткування?
8. Розподілення податків на прямі та непрямі, наскільки воно обґрунтоване?
9. Дайте визначення поняттю "податкова система".
10. Які принципи побудови податкової системи ви знаєте?

11. Які функції виконує податкова служба України?
12. Які види податків ви знаєте?
13. Які особливості податку на додану вартість?
14. Які особливості податку на прибуток підприємств?

Рекомендована література: основна: [10; 12]; додаткова [21].

Практичні завдання

Завдання 3.1. Визначте суму ПДВ, що підлягає сплаті в бюджет, або суму бюджетного відшкодування за таких умов: відвантажено продукції за контрактом 1 на суму 6 000 грн (із ПДВ) з оплатою у звітному кварталі; перераховано постачальнику за отриману в звітному кварталі продукцію 1 300 грн (із ПДВ); отримано передоплату за експортним контрактом – 8 000 грн; відвантажено продукції за бартерним контрактом на суму 300 тис. грн. Зустрічне постачання в звітному кварталі – 280 тис. грн.

Завдання 3.2. У січні загальний обсяг продажу продукції власного виробництва підприємства склав 60 000 грн (без ПДВ). У цьому ж місяці воно сплатило вартість сировини та матеріалів, вартість яких належить до складу валових витрат на суму 40 000 грн (без ПДВ). 20 лютого підприємство відвантажило за бартером продукції власного виробництва на суму 20 000 грн (без ПДВ), а отримало й оприбуткувало з обліку товари з цієї операції від іншого підприємства 25 лютого. 28 лютого ці товари були продані за 18 000 грн (без ПДВ). Визначте суми ПДВ, які підлягають сплаті до бюджету, а також терміни сплати.

Завдання 3.3. Поліграфічне підприємство займається виготовленням як підручників, так і рекламних проспектів. У червні обсяг продажів рекламних проспектів складав 26 тис. грн (без ПДВ), підручників – 15 тис. грн (без ПДВ). У червні підприємство придбало папір, який буде використано для виготовлення як рекламних проспектів, так і підручників, на суму 6 тис. грн (без ПДВ). Визначте суму ПДВ, яка підлягає сплаті до бюджету.

Завдання 3.4. ТОВ "Шедевр" виробляє алкогольні напої. У звітному періоді було відвантажено алкогольних напоїв, а саме натурального виноградного вина, в обсязі 1 600 літрів, але оплату за отриману продукцію

у звітному періоді отримано не було. Контрактна вартість відвантаженої продукції становить 31 458 грн без ПДВ та без акцизного податку. Розрахуйте суму акцизного податку, що має сплатити ТОВ "Шедевр", вартість відвантаженої продукції з урахуванням непрямих податків на ціну 1 літра вина.

Методичні рекомендації

Суму ПДВ, що підлягає сплаті в бюджет, розраховують за такою формулою:

ПДВ бюджет = ПДВ отриманий – ПДВ сплачений.

ПДВ = Об'єкт оподаткування × Ставка ПДВ.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Податки виникли внаслідок:

- а) розвитку торгівлі;
- б) становлення промисловості;
- в) прийняття рішень органами державної влади;
- г) виникнення держави.

2. Податки – це:

- а) обов'язкові збори, які стягують з платників податків за умови конкретного еквівалентного обміну між державою та платником;
- б) обов'язкові збори з юридичних та фізичних осіб, яким властиві ознаки цільового призначення;
- в) обов'язкові збори з юридичних та фізичних осіб, що справляються у процесі розподілу та перерозподілу частини вартості внутрішнього валового продукту, які акумулюються в бюджетах держави;
- г) обов'язкові платежі, які встановлюються органами влади базового рівня управління згідно з переліком, затвердженим Верховною Радою України;
- г) збори з юридичних і фізичних осіб за здійснення спеціально уповноваженими органами дії, що має юридичне значення.

3. До прямих податків належать:

- а) акцизний податок;
- б) податок на додану вартість;
- в) податок на прибуток підприємств.

4. Непрямі податки:

- а) встановлюються безпосередньо щодо платника;
- б) встановлюються персонально для конкретного платника;
- в) передбачають оподаткування об'єкта за зовнішніми ознаками;
- г) встановлюються в цінах товарів та послуг.

5. Податки є частиною:

- а) державних доходів;
- б) доходів державних підприємств;
- в) доходів комунальних підприємств;
- г) доходів колективних підприємств.

6. Основна частина доходів бюджету складається з:

- а) доходів від майна, що є власністю держави;
- б) надходжень від зовнішньоекономічної діяльності;
- в) доходів від приватизації;
- г) податкових надходжень.

7. За рівнем встановлення податки розподіляють на:

- а) загальнодержавні та місцеві;
- б) прямі та непрямі;
- в) пропорційні та прогресивні;
- г) реальні та особисті.

8. Поповнення державного бюджету здійснюють за рахунок реалізації такої функції податків:

- а) сукупного грошового еквівалента вартості послуг держави;
- б) фіскальної;
- в) регулівної;
- г) контрольної.

9. До місцевих податків належать:

- а) податок на прибуток підприємств;
- б) податок на додану вартість;
- в) податок на нерухоме майно;
- г) єдиний податок.

10. Що є доходом платника податку, з якого сплачують податок:

- а) джерело податку;
- б) платник податку;
- в) об'єкт податку;
- г) носій податку?

11. Джерело сплати податку – це:

- а) одиниця, яка складає основу вимірювання об'єкта оподаткування;
- б) фонд, явище чи предмет, з якого сплачують податок;
- в) законодавчо встановлений розмір податку, виходячи з об'єкта оподаткування або масштабу вимірювання;
- г) відношення податкових надходжень до податкової бази;
- г') законодавчо встановлені умови зменшення податкового тиску.

12. Податкова система – це:

- а) сукупність податків, зборів та інших платежів до бюджету;
- б) сукупність податків, зборів та інших платежів до бюджету та державних цільових фондів;
- в) сукупність податків і податкових платежів, установлених державою;
- г) сукупність принципів, форм і методів установлення та сплати податків і податкових платежів, що забезпечують контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства;
- г') сукупність податків, зборів та інших платежів до бюджету та державних цільових фондів, а також принципів, форм і методів їх встановлення, що забезпечують контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства.

13. Податкова політика – це:

- а) наявність значного державного боргу, що містить зовнішній, внутрішній борг;
- б) значні обсяги загальнодержавного споживання;
- в) діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави.

14. Зміни в податковій системі залежать від рішень уряду під час проведення:

- а) дискреційної політики;

- б) недискреційної політики;
- в) прогресивної політики;
- г) пропорційної політики.

15. Під час економічного спаду доцільно проводити податкову політику:

- а) стримувальну;
- б) стимулювальну;
- в) дискреційну;
- г) недискреційну.

16. Стимувальну бюджетно-податкову політику доцільно проводити у випадку:

- а) інфляції попиту;
- б) інфляції пропозиції;
- в) економічного спаду;
- г) економічного зростання.

17. Податок на додану вартість сплачують:

- а) тільки юридичні особи;
- б) тільки фізичні особи;
- в) юридичні та фізичні особи;
- г) правильної відповіді немає.

18. Акцизний податок – це:

- а) податок на окремі товари, визначені законом як підакцизні;
- б) специфічний акциз;
- в) непрямий податок.

Тема 4. Бюджет. Бюджетна система

Питання для самостійного опрацювання

1. Основні підсистеми бюджетного механізму як сукупність інструментів державного регулювання економіки у сфері бюджетних відносин.

2. Відмінності рівня централізації національного доходу в бюджеті за різними моделями ринкової економіки.

3. Чинники, що впливають на формування і використання бюджету та їх характеристика.

4. Бюджетний дефіцит та методи його покриття.

Теми виступів та доповідей

1. Історичний розвиток бюджетних відносин у суспільстві.

2. Проблеми і перспективи бюджетної децентралізації в Україні на сучасному етапі.

3. Види бюджетного фінансування як форми фінансового забезпечення.

4. Система міжбюджетних трансфертів та проблеми бюджетного вирівнювання.

5. Проблеми існування бюджетного дефіциту та його наслідки.

6. Роль державно-кредитного методу під час фінансування дефіциту бюджету.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте законодавчу базу функціонування бюджетних відносин в Україні.

2. Поясніть, що таке "бюджетний устрій" та якими законодавчими актами він закріплений в Україні.

3. Зазначте, якими є джерела формування бюджетних доходів та вкажіть на напрями бюджетних видатків.

4. Визначте місце і роль бюджету в складі державних фінансів.

5. Поясніть аспекти розгляду бюджету за різними ознаками.

6. Охарактеризуйте, якими є принципи побудови бюджетної системи в Україні.

7. Наведіть приклади застосовуваних методів мобілізації фінансових ресурсів до бюджетної системи.

8. Розкрийте призначення функціонування системи місцевих бюджетів в Україні.

9. Охарактеризуйте проблеми бюджетно-дефіцитного фінансування.

10. Розкрийте сутність формульного підходу під час розрахунку міжбюджетних трансфертів.

Рекомендована література: основна [12; 13]; додаткова [21; 22].

Практичні завдання

Завдання 4.1. Використовуючи дані табл. 3, розрахуйте темп зростання витратів на фінансування соціальної сфери та питому вагу їх у загальних витратах у зведеному бюджеті (дані умовні). Зробіть висновки.

Таблиця 3

Загальні витрати зведеного бюджету

Найменування	Попередній рік		Звітний рік		Темп зростання, %
	Обсяг, тис. грн	Питома вага у загальних витратах, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага у загальних витратах, %	
Видатки зведеного бюджету, усього	42 323,0	–	52 913,6	–	–
Соціальна сфера, усього у тому числі:	17 259,6	–	23 653,7	–	–
освіта	5 976,0	–	8 230,6	–	–
охорона здоров'я	4 578,7	–	5 598,7	–	–
соціальний захист та соціальне забезпечення	6 157,8	–	9 146,4	–	–
культура і мистецтво	379,8	–	496,6	–	–
фізкультура і спорт	167,3	–	181,4	–	–
наука	544,4	–	769,0	–	–

Завдання 4.2. Розрахуйте відсутні показники за державним бюджетом, які наведено в табл. 4. Зробіть висновки щодо стану бюджету.

Таблиця 4

Показники державного бюджету

Показники	Попередній рік (тис. грн)	Звітний рік (тис. грн)	Абсолютне відхилення
1	2	3	4
Державний бюджет			
1. За доходами	332 821 347,3	351 164 635,3	–
2. За витратами	358 010 376,4	419 843 834,9	–

1	2	3	4
3. Дефіцит (у % до витрат держбюджету)	–	–	–
4. Покриття дефіциту з джерел	–	–	–
внутрішнього фінансування (у % до суми дефіциту)	8 594 514,0	34 939 612,0	–
зовнішнього фінансування (у % до суми дефіциту)	16 594 515,1	33 739 587,6	–

Методичні рекомендації

Слід зіставити збільшення темпів зростання видатків бюджету порівняно з темпом зростання бюджетних доходів та з'ясувати джерела фінансування – внутрішнього та зовнішнього, а також порівняти їх переваги та недоліки.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Бюджет як економічна категорія – це:

а) план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюють органи державної влади України, органи влади АРК і місцеві органи самоврядування;

б) загальне можливе обчислення майбутніх видатків та очікуваних для покриття їх доходів держави у балансовій формі;

в) загальнодержавний фонд коштів, з якого органи державної влади отримують кошти для матеріального опосередкування свого функціонування;

г) розпис доходів і видатків держави, який затверджується органами законодавчої і представницької влади у вигляді закону;

ґ) сукупність грошових відносин між державою, юридичними та фізичними особами з приводу формування централізованого фонду фінансових ресурсів та його використання на задоволення соціально-економічних потреб суспільства;

д) встановлений нормами закону, прийнятою Верховною Радою або рішеннями місцевих рад народних депутатів план формування і використання централізованого фонду коштів, необхідного для здійснення завдань і функцій держави та органів місцевого самоврядування.

2. Фінансовий план бюджету – це розпис доходів і видатків держави, який затверджується органами законодавчої і представницької влади у вигляді закону:

- а) так;
- б) ні.

3. Самостійність бюджетів забезпечується:

- а) своєчасністю та повним зарахуванням податкових надходжень до бюджету;
- б) наявністю власних дохідних джерел і правом визначення напрямів їх використання;
- в) ефективністю використання бюджетних коштів;
- г) можливістю отримання бюджетної допомоги;
- г') обов'язковістю отримання бюджетних асигнувань з Державного бюджету України;
- д) установами місцевими органами влади різноманітних видів місцевих податків і зборів із правом необмеженого визначення розмірів їх ставок.

4. Міністерство фінансів України є єдиним державним органом, який щорічно затверджує Закон України про Держбюджет:

- а) так;
- б) ні.

5. Бюджетний устрій – це:

- а) консолідований бюджет України;
- б) принципи бюджетного процесу;
- в) організація і принципи побудови бюджетної системи;
- г) об'єднання усіх ланок бюджету;
- г') адміністративно-територіальний поділ країни;
- д) правильної відповіді немає.

6. Дохідні частини Державного бюджету містять загальний і спеціальний фонд:

- а) так;
- б) ні.

7. За бюджетною класифікацією дохідну частину Державного бюджету становлять:

а) податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від підприємницької діяльності, позики МФВ (Міжнародний Валютний Фонд), державні цільові фонди;

б) податкові надходження, надходження від приватизації державного майна;

в) податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від зовнішньоекономічної діяльності, офіційні трансферти;

г) податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти;

ґ) податкові надходження, дотації вирівнювання, субсидії, субвенції;

д) податкові надходження, доходи державних підприємств.

8. Податкові надходження становлять основну частину доходів бюджетів усіх рівнів:

а) так;

б) ні.

9. За економічною класифікацією видатки бюджету розподіляють на:

а) функціональні, програмні і відомчі;

б) капітальні видатки і видатки розвитку;

в) поточні видатки і видатки розвитку;

г) видатки відомчої підпорядкованості і територіального поділу;

ґ) профіцит і дефіцит;

д) адміністративні і соціально-економічні.

10. Касове виконання бюджету здійснює:

а) Міністерство фінансів України на підставі квартального розпису доходів і видатків;

б) Рахункова палата ВРУ на підставі квартального розпису доходів і надходжень;

в) Державна фіскальна служба України на підставі квартального розпису доходів і зборів;

г) Державна казначейська служба України на підставі помісячного розпису доходів і видатків;

ґ) апарат Президента України;

д) постійні комісії Верховної Ради України.

Тема 5. Цільові позабюджетні фонди

Питання для самостійного опрацювання

1. Головне призначення державних цільових фондів, створених в Україні.
2. Фінансове забезпечення загальнообов'язкового Державного пенсійного страхування.
3. Стримувальні та стимулювальні чинники розвитку недержавних пенсійних фондів України.
4. Ретроспективний аналіз джерел формування соціальних позабюджетних фондів в Україні. Зміст і значення єдиного соціального внеску.
5. Зарубіжний досвід функціонування позабюджетних цільових фондів соціального спрямування.

Теми виступів та доповідей

1. Основні напрями нагальної реформи пенсійного забезпечення в Україні.
2. Ретроспективний аналіз становлення і розвитку системи соціального страхування в Україні.
3. Сутність єдиного соціального внеску як консолідованого внеску до системи державного загальнообов'язкового соціального страхування.
4. Причини існування позабюджетної системи соціального страхування.
5. Перспективи впровадження трирівневої системи пенсійного забезпечення в Україні.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте законодавчу базу функціонування державних цільових фондів.
2. Поясніть особливості формування соціальних цільових фондів поза бюджетом.
3. Визначте відмінності у формуванні і функціонуванні державних цільових фондів у структурі державного бюджету та поза бюджетом.
4. Поясніть потребу існування окремих державних позабюджетних фондів.

5. Охарактеризуйте, які суб'єкти беруть участь у недержавному пенсійному страхуванні. Наведіть приклади джерел формування фінансових ресурсів соціальних позабюджетних фондів.

6. Визначте роль призначення функціонування системи соціального страхування в суспільстві.

7. Охарактеризуйте останні зміни в порядку нарахування та сплати єдиного соціального внеску в Україні.

Рекомендована література: основна [4; 7; 12]; додаткова [15; 21; 22].

Практичні завдання

Завдання 5.1. У зв'язку зі скороченням штату у поточному році з роботи звільнено трьох осіб – Іванова В. В., Серебрянникова Г. О, та Бондар О. О., які мають страховий стаж 6, 8 і 11 років відповідно. У гривнях середньоденна заробітна плата Іванова В. В. становитиме 200 грн, Серебрянникова Г. О. – 265 грн, Бондар О. О. – 325 грн. Визначте розмір допомоги у зв'язку з безробіттям.

Завдання 5.2. Чоловік має 35 років і 4 місяці страхового стажу. Отримує дострокову пенсію за віком, призначену у поточному році, не працює. Визначте загальний розмір пенсії до виплати з урахуванням доплат і підвищень.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Систему позабюджетних цільових фондів України становлять:

а) Пенсійний фонд України, фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування України з тимчасової втрати працездатності, на випадок безробіття, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

б) фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування України з тимчасової втрати працездатності, на випадок безробіття, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

в) фонд охорони навколишнього природного середовища;

г) Пенсійний фонд України, фонд соціального захисту інвалідів;

ґ) Пенсійний фонд України, фонд зайнятості населення;

д) правильної відповіді немає.

2. Сферу державних фінансів складають такі ланки:

- а) бюджет держави, фінанси державного сектору, фінанси громадських організацій;
- б) бюджет держави, державний кредит, страхування;
- в) бюджет держави, фонди цільового призначення, страхування, фінанси домогосподарств;
- г) бюджет держави, державний кредит, загальнодержавні цільові фонди, фінанси державного сектору;
- ґ) державний бюджет, місцеві бюджети, загальнодержавні цільові фонди, фінансовий ринок, страхування;
- д) податкова система, фінанси доброчинних фондів і громадських організацій, бюджет держави.

3. Єдиний соціальний внесок до системи загальнообов'язкового соціального страхування встановлюють у відсотках до такого показника:

- а) загального прибутку підприємства;
- б) собівартості реалізованої продукції;
- в) обсягу продажів;
- г) премії працівника;
- ґ) фонду заробітної плати;
- д) класу професійного ризику виробництва.

4. Позабюджетні цільові державні фонди вважають причиною свого існування неможливість фінансувати нагальні завдання держави за рахунок бюджетних коштів у повному обсязі:

- а) так;
- б) ні.

5. Відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" пенсійна система України має трирівневу структуру:

- а) солідарна система;
- б) накопичувальна система;
- в) система недержавного пенсійного забезпечення;
- г) усі відповіді правильні.

6. Єдиний соціальний внесок є консолідованим обов'язковим внеском до системи державного соціального страхування, який відповідно до законодавства розподіляється між усіма чотирма видами обов'язкового соціального страхування у пропорціях, визначених законом:

- а) так;
- б) ні.

7. В Україні основними видами загальнообов'язкового соціального страхування є:

- а) пенсійне забезпечення;
- б) соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності;
- в) соціальне страхування на випадок безробіття;
- г) соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- ґ) медичне страхування.

8. Ставка єдиного соціального внеску встановлюють за єдиним розміром для всіх юридичних осіб і не залежить від класу професійного ризику виробництва:

- а) так;
- б) ні.

Змістовий модуль 2

Фінанси суб'єктів господарювання, фінансовий ринок та інститути міжнародних фінансів

Тема 6. Страхування. Страховий ринок

Питання для самостійного опрацювання

1. Страхування як метод управління ризиком.
2. Переваги, недоліки добровільної та обов'язкової форм страхування.
3. Переваги страхування над самострахуванням.
4. Подвійне страхування та особливості відшкодувань при ньому.
5. Стан і перспективи розвитку перестраховування та співстрахування.

6. Внутрішня система та зовнішнє оточення страхового ринку.
7. Характеристика функцій уповноважених органів, що на певних етапах розвитку страхування в Україні регулювали страхову діяльність.
8. Особливості діяльності страхових агентів і брокерів.
9. Маркетинг у страхуванні.
10. Характеристика провідних українських страховиків.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Які специфічні ознаки визначають економічний зміст страхування?
2. Надайте характеристику принципам страхування.
3. Визначте функції страхування та охарактеризуйте їх зміст.
4. Яку роль виконує страхування в розвитку підприємництва та життєдіяльності людей?
5. Опишіть схему взаємодії страховика зі страхувальником під час організації страхового забезпечення.
6. Кого визнають страховиком? Що може бути предметом безпосередньої діяльності страховика?
7. Які особливості обов'язкової форми страхування?
8. Надайте порівняльну характеристику добровільної та обов'язкової форм страхування.
9. Які існують організаційні форми страхування?
10. Які ви знаєте галузі страхування?

Рекомендована література: основна: [12]; додаткова: [15; 17; 14; 21].

Практичні завдання

Завдання 6.1. За договором страхування автомобіля страхова сума складає 250 тис. грн, безумовна франшиза встановлена на рівні 10 % від суми збитку. Після настання страхового випадку збитки страхувальника склали 90 тис. грн. Визначте розмір страхового відшкодування страхувальнику.

Завдання 6.2. Визначте розмір страхового відшкодування страхувальнику, якщо за договором страхування нерухомості страхова сума складає 800 тис. грн, умовна франшиза встановлена на рівні 4,5 % від страхової суми. Після настання страхового випадку збитки страхувальника склали 340 тис. грн.

Завдання 6.3. Фізична особа-підприємець має намір застрахувати свою нерухомість від стихійного лиха терміном на 1 рік. Оцінна вартість нерухомості складає 310 тис. грн. Майно страхують на повну вартість. Відповідно до правил страхування розмір тарифної ставки за цим видом страхування складає 0,5 % страхової суми. За договором страхування передбачено умовну франшизу 1 % від страхової суми. Визначте розмір страхового платежу, який належить сплатити страхувальником страховику; розмір страхового відшкодування за заподіяну шкоду майну, якщо розмір збитків складає 2,7 тис. грн.

Завдання 6.4. Господарське товариство має намір застрахувати своє обладнання від пожежі терміном на 1 рік. За даними балансу вартість обладнання складає 740 тис. грн. Майно страхують на 70 % вартості.

Відповідно до правил страхування розмір тарифної ставки за цим видом страхування складає 0,3 % від страхової суми. За договором страхування передбачена безумовна франшиза на рівні 2 % від страхової суми. Визначте розмір страхового платежу, який належить сплатити страхувальником страховику; розмір страхового відшкодування за заподіяну шкоду майну, якщо розмір збитків складає 20 тис. грн.

Методичні рекомендації

Франшиза – частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування; може бути встановлена в абсолютних і відносних величинах до страхової суми або у відсотках до збитку.

У разі використання умовної франшизи страховик не несе відповідальності за збиток, якщо його розмір не перевищує розмір франшизи, але відшкодовує збиток повністю, якщо розмір збитку перевищує суму франшизи, а отже, її розмір розраховують за формулою:

$$CB = Zb, \text{ якщо } Zb > UF \text{ та } CB = 0, \text{ якщо } Zb < UF,$$

де CB – сума страхового відшкодування;

Zb – сума збитку страхувальника під час настання страхового випадку;

UF – сума умовної франшизи.

Безумовна франшиза означає, що страховик виплатить страхувальнику суму збитку, зменшену на суму франшизи. У такому випадку суму франшизи розраховують за формулою:

$$CB = ЗБ - БФ,$$

де СВ – сума страхового відшкодування;

ЗБ – сума збитку страхувальника під час настання страхового випадку;

БФ – сума безумовної франшизи.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Що з наведеного далі охоплюється поняттям страховий захист:

- а) здійснення запобіжних заходів, спрямованих на зменшення страхового ризику;
- б) механізм забезпечення підприємств фінансовими ресурсами;
- в) відшкодування збитків, завданих стихійним лихом;
- г) збільшення запасів товарів з огляду на сезонність їх виробництва;
- ґ) утримання персоналу рятувальних служб?

2. У яких організаційно-правових формах підприємств можуть бути утворені страховики:

- а) товариство взаємного страхування;
- б) товариство з повною відповідальністю;
- в) акціонерне товариство;
- г) державна страхова організація;
- ґ) товариство з обмеженою відповідальністю?

3. Які функції виконує страхування:

- а) заощадження коштів;
- б) превентивну;
- в) регулятивну;
- г) формування і використання резервів;
- ґ) ризикову?

4. З наведеної далі інформації вибрати принципи страхування:

- а) максимальна сумлінність сторін страхового договору;
- б) повна сплата страхових премій;

- в) страховий інтерес;
- г) суброгація;
- г) відсутність простроченої заборгованості за кредитами.

5. Які форми страхування ви знаєте:

- а) добровільне й обов'язкове;
- б) життя і загальне;
- в) особисте, майнове, страхування відповідальності;
- г) колективне й індивідуальне?

6. Які з перелічених видів страхування згідно із Законом України "Про страхування" є добровільними:

- а) страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів;
- б) страхування фінансових ризиків;
- в) страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності;
- г) страхування відповідальності морського судновласника;
- г) страхування залізничного транспорту;
- д) страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів?

7. Передача страхувальником страхових прав на відшкодування збитків із третьої (винної) сторони в межах сплаченої суми, – це:

- а) принцип контрибуції;
- б) принцип суброгації;
- в) принцип регресу;
- г) принцип диверсифікації.

8. Які з перелічених видів страхування згідно із Законом України "Про страхування" є обов'язковими:

- а) страхування водного транспорту;
- б) страхування спортсменів вищих категорій;
- в) страхування кредитів;
- г) страхування сільськогосподарської продукції;
- г) особисте страхування від нещасних випадків у транспорті?

9. Страховий ризик – це:

- а) конкретне явище або сукупність явищ, під час настання яких проводяться виплати із наперед створеного страхового фонду в грошовій формі, що пов'язані з імовірністю настання несприятливих подій;
- б) одинична подія, яка має суб'єктивний характер і підлягає регулюванню з боку людей;
- в) несприятливі обставини у господарській діяльності суб'єктів господарювання, що призводять до перерв у виробництві;
- г) аномальні явища в природі.

10. "Франшиза" у страхуванні – це:

- а) процес передавання страхувальником страховику права на стягнення заподіяної шкоди з третіх (винних) осіб у межах виплаченої суми;
- б) визначена договором страхування частина збитків, яка в разі страхового випадку не підлягає відшкодуванню страховиком;
- в) страхування об'єкта за одним спільним договором кількома страховиками;
- г) передача ризиків страхування одним страховиком іншому страховику за певну плату.

Тема 7. Фінансовий ринок

Питання для самостійного опрацювання

1. Схожість і відмінність теоретичного і практичного значень термінів "фінансовий ринок" і "ринок фінансових послуг".
2. Удосконалення територіальної організації фінансового ринку України.
3. Ключові передумови та результати розвитку національного фінансового ринку України.

Теми виступів та доповідей

1. Сутність фінансового ринку та його місце в фінансовій системі України.
2. Характеристика структури фінансового ринку. Визначте функції, що виконують його складові.
3. Характеристика суб'єктів фінансового ринку.
4. Характеристика об'єктів фінансового ринку.

5. Доцільність, необхідність та механізм державного регулювання фінансового ринку України.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Визначте сутність фінансового ринку.
2. Охарактеризуйте основні передумови формування фінансового ринку.
3. Розкрийте особливості складових фінансового ринку.
4. Надайте характеристику головних суб'єктів фінансового ринку.
5. Надайте характеристику об'єктів фінансового ринку.
6. Поясніть, у чому полягає тотожність цінних паперів і грошей.
7. Визначте основні розбіжності між цінними паперами і грошима.
8. Охарактеризуйте інструменти фінансового ринку.
9. Розкрийте цілі державного регулювання фінансових ринків в Україні.
10. Поясніть основні функції органів державного регулювання фінансових ринків.

Рекомендована література: основна [3; 6; 12]; додаткова [19; 20; 21].

Практичні завдання

Завдання 7.1. Підприємство ТОВ "Омега" має інвестиційний портфель. Ринкова вартість портфеля на початок першого року становила 160 тис. грн, на початок другого року – 170 тис. грн, на початок третього року – 150 тис. грн та на кінець третього року становить 130 тис. грн.

Визначте дохідність інвестиційного портфеля підприємства ТОВ "Омега", якщо протягом першого року виплати за портфелем склали 40 тис. грн, а третього року – 30 тис. грн. Протягом другого року виплати не здійснювалися.

Методичні рекомендації

Дохідність інвестиційного портфеля визначають за формулою:

$$R_n = \frac{V_1 + V_0 + D}{V_0},$$

де V_0 , V_1 – ринкова вартість портфеля на початок і на кінець періоду;

D – виплати за портфелем протягом періоду.

Середня арифметична відсоткова ставка, що відображає середню дохідність портфеля протягом періодів, визначена за формулою середньої арифметичної:

$$R_n = \frac{R_{n_1} + R_{n_2} + R_{n_3} + \dots + R_{n_n}}{t},$$

де t – кількість періодів.

Завдання 7.2. Інвестор має два варіанти вкладення коштів. Перший – вкласти кошти в дворічну дисконтну облигацію компанії "Хмарка", яка забезпечує дохідність 10 % і буде погашена за номіналом 1 000 грн. Другий – інвестувати кошти в однорічну дисконтну облигацію компанії "Сервіс" з рівнем доходу 9 % і номіналом 1 000 грн, а через рік реінвестувати кошти в однорічну дисконтну облигацію акціонерного товариства "Буд", номінальна вартість якої – 1 000 грн.

Визначте, яку дохідність повинна мати однорічна облигація акціонерного товариства "Буд", щоб результат від інвестування коштів у першому і другому випадках був однаковим.

Методичні рекомендації

Дохідність облигації визначають за допомогою формули складного відсотка:

$$C_n = C_o \times (1 + k)^n,$$

де C_n – нарощена сума вкладених коштів;

C_o – сума інвестованих коштів;

k – відсоткова ставка;

n – кількість періодів.

Завдання 7.3. Одна із філій банку протягом кварталу надала кредити фізичним особам за таких умов:

першому клієнту надано кредит на суму 100 тис. грн на 3 місяці під 26 % річних;

другому – на суму 150 тис. грн на 2 місяці під 27,5 % річних;

третьому – на суму 80 тис. грн на 1 місяць під 27,5 % річних.

Визначте загальну та середньозважену дохідність кредитних операцій за квартал філії банку за надані кредити. Зробіть відповідні висновки.

Методичні рекомендації

1. Визначити відсотки, отримані за наданими кредитами.
2. Визначити загальну дохідність кредитних операцій.
3. Визначити середньозважену дохідність кредитних операцій за формулою:

$$k = \sum k_i w_i ,$$

де k – середньозважена дохідність кредитних операцій;

k_i – відсоткова ставка за i -м кредитом;

w_i – частка i -го кредиту в загальній сумі кредитів.

Завдання 7.4. Інвестор розглядає два альтернативних варіанти вкладення коштів у придбання короткострокової дисконтної облигації сьогодні за ціною 97,6 тис. грн з подальшим погашенням через 17 місяців за номінальною вартістю 103 тис. грн.

Чи зможе забезпечити інвестору більшу дохідність продаж облигації рік тому за ціною 100 грн?

Виконайте розрахунки та зробіть обґрунтований висновок.

Методичні рекомендації

Для визначення дохідності операції з фінансовими активами на вторинному ринку використовують формулу:

$$k = \frac{P_n - P_k + B}{P_k} \times \frac{T}{t},$$

де P_n – ціна продажу чи погашення фінансового активу;

P_k – ціна купівлі фінансового активу на ринку;

B – відсоткові чи дивідендні виплати за період t ;

T – часова база (365 днів);

t – період володіння фінансовим активом.

Завдання 7.5. Банк прийняв на депозитний вклад від фізичної особи 470 грн. За умов банку відсотки нараховують раз на квартал. Якщо вкладник заключає строковий договір, то відсоткові ставки визначено такими за: 1-й квартал – 18 % річних, за 2-й – 17,6 %, за 3-й – 17,9 %, за 4-й – 18,4 % річних.

Визначте нарощену протягом року суму на вказані вклади та зробіть відповідні висновки.

Методичні рекомендації

Для визначення нарощеної протягом року суми потрібно використувати формулу:

$$P_n = P \left(1 + \frac{r}{m}\right)^{nm},$$

де P_n – майбутня вартість;

P – сьогоднішня вартість;

r – відсоткова ставка;

m – періодичність нарахування відсотка в межах року;

n – кількість років.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Сферою економічних відносин, де об'єктом операцій є наданий на певних умовах у борг капітал, є:

- а) кредитний ринок;
- б) валютний ринок;
- в) ринок цінних паперів;
- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

2. Ринком, де гроші надають у борг на визначений час, є:

- а) ринок власності;
- б) ринок боргових зобов'язань;
- в) первинний ринок;
- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

3. Фізичних або юридичних осіб, які залучають кошти інших суб'єктів для розвитку своєї діяльності, називають:

- а) посередниками;
- б) інвесторами;
- в) позичальниками;
- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

4. Позика, номінальний розмір якої більше ніж фактична величина, що передається позичальнику в момент надання займу, називається:

- а) проста;
- б) дисконтна;
- в) позика з фінансовими виплатами;
- г) купонна облігація;
- ґ) усі відповіді правильні;
- д) правильної відповіді немає.

5. Функціями кредитного ринку є:

- а) трансформація коштів у залучений капітал;
- б) об'єднання малих грошових збережень і створення великих грошових фондів;
- в) регулювання валютних курсів;
- г) страхування ризиків;
- ґ) усі відповіді правильні;
- д) правильної відповіді немає.

6. За терміном надання грошей фінансовий ринок розподіляють на:

- а) організований та розподільчий;
- б) первинний та вторинний;
- в) ринок грошей та ринок капіталу;
- г) ринок боргових зобов'язань та ринок власності;
- ґ) усі відповіді правильні;
- д) правильної відповіді немає.

7. Товаром фінансового ринку є:

- а) гроші;
- б) нерухомість;
- в) цінні папери;
- г) усі відповіді правильні;
- ґ) правильної відповіді немає.

8. Дохідність – це властивість цінних паперів:

- а) принести власникам грошові збитки;
- б) швидко перетворюватися у гроші;
- в) бути засобом зберігання та накопичення багатства;

- г) можливість цінних паперів купуватися та продаватися на ринку;
- ґ) усі відповіді правильні;
- д) правильної відповіді немає.

9. Органом державного регулювання ринку банківських послуг є:

- а) Національний банк України;
- б) Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- в) спеціально уповноважений орган виконавчої влади;
- г) усі відповіді правильні;
- ґ) правильної відповіді немає.

10. Основною установою, що регулює функціонування ринку цінних паперів, є:

- а) Міністерство фінансів України;
- б) Національний банк України;
- в) Фонд державного майна;
- г) Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- ґ) усі відповіді правильні;
- д) правильної відповіді немає.

11. Фінансовими вважають такі послуги:

- а) випуск платіжних документів;
- б) діяльність з обміну валют;
- в) фінансовий лізинг;
- г) факторинг;
- ґ) усі відповіді правильні;
- д) правильної відповіді немає.

12. Переміщення капіталу за допомогою фінансового посередника є:

- а) прямим;
- б) непрямим через інвестиційний фонд;
- в) усі відповіді правильні;
- г) правильної відповіді немає.

13. Головною функцією фінансових посередників є:

- а) залучення коштів інших суб'єктів для розвитку своєї діяльності;
- б) вкладання коштів у об'єкти інвестування;

- в) допомога в передаванні коштів від потенційних інвесторів до потенційних позичальників і навпаки;
- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

14. Фінансові вкладення в землю, нерухомість, машини й обладнання – це:

- а) прямі інвестиції;
- б) портфельні інвестиції;
- в) реальні інвестиції;
- г) проєктні інвестиції;
- г) усі відповіді правильні;
- д) правильної відповіді немає.

15. Ризик, коли втрачають частину доходу, називають:

- а) допустимим;
- б) критичним;
- в) катастрофічним;
- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

16. Ризик, пов'язаний із помилкою або неправильною організацією, неправильним вибором методу проведення тієї чи іншої фінансової операції, – це:

- а) операційний ризик;
- б) інфляційний ризик;
- в) кредитний ризик;
- г) відсотковий ризик;
- г') валютний ризик;
- д) усі відповіді правильні;
- е) правильної відповіді немає.

17. Ризик неправильного вибору цінних паперів для інвестування у ході формування портфеля – це:

- а) систематичний ризик;
- б) селективний ризик;
- в) часовий ризик;

- г) ризик ліквідності;
- г') усі відповіді правильні;
- д) правильної відповіді немає.

18. Метод приведення майбутньої вартості коштів до їх вартості в поточному періоді називають:

- а) нарощування;
- б) дисконтування;
- в) вартість певної суми грошей;
- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

19. Рівномірні грошові потоки, що проводяться в кінці періоду, називаються:

- а) звичайним ануїтетом;
- б) серією рівномірних платежів;
- в) одиничним грошовим потоком;
- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

20. Торгівля цінними паперами – це:

- а) діяльність із визначення взаємних зобов'язань щодо угод з цінними паперами і розрахунків з них;
- б) здійснення цивільно-правових угод із цінними паперами, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів або від свого імені і за свій рахунок з метою перепродажу третім особам;
- в) діяльність із надання послуг щодо зберігання цінних паперів та/або обліку прав власності на цінні папери, а також обслуговування угод з цінними паперами;
- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

21. Емітенти – це:

- а) державні органи й органи самоврядування, тобто недержавні (фондова біржа, різноманітні професійні організації), які виконують завдання правового регулювання порядку на ринку;

б) будь-які юридичні та фізичні особи, що вкладають свої кошти в операції з цінними паперами, щоб розмістити свої тимчасово вільні фінансові ресурси;

в) юридичні та фізичні особи, які надають послуги або консультації з управління цінними паперами інших осіб і активам інвестиційних фондів;

г) усі відповіді правильні;

г') правильної відповіді немає.

22. Торговця цінними паперами, який здійснює угоди щодо їх купівлі-продажу з доручення і за рахунок клієнтів, називають:

а) брокером;

б) дилером;

в) маклером;

г) усі відповіді правильні;

г') правильної відповіді немає.

23. Особливість біржової торгівлі полягає у тому, що:

а) угоди виконують завжди в одному місці, у відведений час;

б) угоди виконуються у місці та в час, установлений продавцем;

в) угоди виконуються у місці та в час, установлений покупцем;

г) усі відповіді правильні;

г') правильної відповіді немає.

24. Оцінювання основних показників емітента (якості управління, платоспроможності, структури капіталу, ділової репутації, ризику вивідів його діяльності та інше), що знаходить своє вираження в присвоєнні емітенту визначеного місця за умовною шкалою щодо інших об'єктів для порівняння, – це:

а) лістинг;

б) рейтинг;

в) котирування;

г) андеррайтинг;

г') усі відповіді правильні;

д) правильної відповіді немає.

25. Чим вища ринкова ціна облігації, тим її прибутковість:

а) нижча;

б) вища;

- в) не змінюється;
- г) усі відповіді правильні;
- ґ) правильної відповіді немає.

26. Прибутковість облігацій залежить від:

- а) ринкової вартості та установленого відсотка виплат;
- б) ринкової вартості, відсотка виплат, вартості погашення;
- в) ринкової вартості, відсотка виплат, вартості погашення, терміну до погашення;
- г) ринкової вартості, відсотка виплат, вартості та терміну погашення, рішення зборів акціонерів;
- ґ) усі відповіді правильні;
- д) правильної відповіді немає.

27. До офіційного котирування на фондовій біржі допускають такі цінні папери:

- а) акції відкритих акціонерних товариств, що пропонують для обігу після їх емісії;
- б) облігації внутрішніх і зовнішніх позик, казначейські зобов'язання України й облігації місцевих позик;
- в) облігації підприємств усіх форм власності;
- г) ощадні та депозитні сертифікати на пред'явника;
- ґ) похідні цінні папери, види та особливості біржової торгівлі, якими визначаються правила фондової біржі;
- д) цінні папери іноземних емітентів, за умови їх реєстрації;
- е) векселі юридичних осіб;
- є) усі відповіді правильні;
- ж) правильної відповіді немає.

28. Фондова біржа – це:

- а) акціонерне товариство, що зосереджує попит та пропозицію цінних паперів;
- б) організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюють торгівлю цінними паперами;
- в) організація, яку створюють без мети отримання прибутку, що займається виключно організацією укладання угод купівлі та продажу цінних паперів та їх похідних;

- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

Тема 8. Міжнародні фінанси

Питання для самостійного опрацювання

1. Міжнародна фінансова політика, її типи та інструменти.
2. Особливості відносин України з міжнародними фінансовими організаціями.

Теми виступів та доповідей

1. Еволюція розвитку національної валютної системи України.
2. Міжнародне кредитування та фінансування України.
3. Інвестиції резидентів та нерезидентів.
4. Зовнішній борг України в системі світової заборгованості.
5. Проблеми участі України в міжнародних фінансових інститутах.
6. Сучасні тенденції розвитку євrorинку.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Визначте сутність міжнародних фінансів.
2. Охарактеризуйте суб'єкти та об'єкти міжнародних фінансів.
3. Поясніть сутність основних функцій міжнародних фінансів.
4. Опишіть систему руху валютно-фінансових потоків між суб'єктами міжнародних фінансів.
5. Надайте характеристику міжнародному фінансовому ринку та його основним сегментам.
6. Охарактеризуйте Бреттон-Вудські валютні інститути.
7. Поясніть, у чому полягають спеціальні механізми Міжнародного валютного фонду.

Рекомендована література: основна [1; 9; 12]; додаткова [21; 22].

Практичні завдання

Завдання 8.1. Підприємству придбати два верстати – один вартістю 20 тис. дол. США, а другий – 25 тис. дол. США. Кожен із цих верстатів дає можливість зменшити оперативні витрати підприємства на подані в табл. 5 суми.

Показники річної економії

Річна економія	Верстат 1	Верстат 2
1-й рік	14 000	8 000
2-й рік	26 000	6 000
3-й рік	36 000	5 000
4-й рік	47 000	6 000
5-й рік	56 000	8 000

Вартість двох верстатів через п'ять років користування дорівнюватиме 0. Який із верстатів слід вибрати підприємству, якщо для їх придбання воно може одержати кредит під 12 % річних?

Завдання 8.2. Національним банком України подано такий курс гривні щодо деяких іноземних валют на сьогодні, що подано в табл. 6. Визначте курси кожної із поданих валют щодо всіх інших видів валют.

Курси іноземних валют щодо гривні України

Коди цифрові	Коди літерні	Кількість одиниць	Назви валют	Офіційний курс
036	AUD	100	Австралійський долар	1 932.3959
344	HKD	100	Гонконгівський долар	333.5125
840	USD	100	Долар США	2 587.9355
978	EUR	100	Євро	2 732.6011
124	CAD	100	Канадський долар	1 963.9220
Коди цифрові	Коди літерні	Кількість одиниць	Назви валют	Офіційний курс
702	SGD	100	Сінгапурський долар	1 812.1899
826	GBP	100	Фунт стерлінгів	3 255.6158

Методичні рекомендації

Для визначення курсів вказаних валют щодо всіх інших видів валют доцільно спочатку виразити 100 українських гривень через вказані валюти.

Тестові завдання для перевірки знань

1. *Валютні операції – це:*

- а) операції між резидентами у національній валюті України;
- б) операції пересилання за кордон валютних цінностей;
- в) використання валютних цінностей як засобу міжнародного обігу;
- г) операції з переходом права власності на валютні цінності.

2. *Курс купівлі валюти котирування – це курс:*

- а) *bid*;
- б) *offer*.

3. *Форма економічних відносин країни, за допомогою яких здійснюють міжнародні розрахунки та утворюються валютні кошти держави, – це:*

- а) національна валютна система;
- б) світова валютна система;
- в) валютна система.

4. *Лондон – це провідний міжнародний:*

- а) ринок цінних облігацій;
- б) центр єрвоалюти;
- в) ринок іноземних облігацій;
- г) податкове сховище.

5. *Валютні цінності – це:*

- а) національна валюта України;
- б) цінні папери, виражені у національній валюті України;
- в) іноземна валюта;
- г) платіжні документи, виражені в монетарних металах;
- г') монетарні метали;
- д) цінні папери, виражені в іноземній валюті.

6. *Письмові зобов'язання щодо виплату власнику цінних паперів визначеної суми в установлений термін – це:*

- а) резерви;

- б) позики;
- в) цінні папери;
- г) міжнародні розрахунки.

7. Суверенна держава є основним суб'єктом міжнародного приватного права, що діє у сфері міжнародних фінансів:

- а) так;
- б) ні;
- в) не завжди.

8. Котирування, що визначає певну кількість іноземної валюти за одиницю національної валюти, називають зворотним:

- а) так;
- б) ні;
- в) не завжди.

9. Золотий паритет – це:

- а) співвідношення грошових одиниць різних країн за вмістом у них металу;
- б) співвідношення між двома валютами, що встановлюється в законодавчому порядку;
- в) співвідношення валют за офіційним вмістом у них золота.

10. Скільки валют належать до валютного кошик СДР (спеціальних прав запозичення):

- а) 5;
- б) 4;
- в) 2;
- г) інша кількість?

11. Облігацію, розміщену внутрішнім синдикатом на ринку однієї країни, валюта позики якої для позичальника є іноземною, а для кредитора національною, називають:

- а) єврооблігацією;
- б) іноземною облігацією;
- в) багатовалютною облігацією.

12. Акції, виражені в іноземній валюті, – це валютні цінності:

- а) так;
- б) ні.

13. Нормативні акти міжнародних організацій мають обов'язкову юридичну силу:

- а) так;
- б) ні;
- в) не завжди.

14. СДР можуть використовуватися банками, підприємствами, приватними особами:

- а) так;
- б) ні.

15. Неочікувані зміни відсоткових ставок створюють:

- а) валютний ризик;
- б) ринковий ризик;
- в) ризик ліквідності;
- г) політичний ризик.

16. Дата валютування – це:

- а) дата поставки коштів на рахунок контрагента;
- б) дата укладання угоди;
- в) фіксування курсу національної одиниці в іноземній на даний час.

17. Знецінення валюти – це:

- а) девальвація валюти;
- б) ревальвація валюти;
- в) інше визначення.

18. Основним інструментом єровалютного ринку вважають термінові депозити:

- а) так;
- б) ні;
- в) не завжди.

19. Нью-Йоркському типу офшорних ринків відповідають такі центри:

- а) Лондон;
- б) Токіо;
- в) Гонконг;
- г) Багамські острови;
- ґ) Сінгапур.

20. Міжнародна валюта – це:

- а) долар США;
- б) СДР (спеціальні права запозичення);
- в) євро;
- г) екію.

21. Крос-курс – це:

- а) співвідношення між двома валютами, яке визначено через їх курс до третьої валюти;
- б) різниця між курсами продавця та покупця;
- в) курс, згідно з яким банк продає валюту.

Тема 9. Фінанси суб'єктів господарювання

Питання для самостійного опрацювання

1. Місце і роль фінансів підприємств у структурі фінансової системи.
2. Порядок формування статутного капіталу акціонерних товариств.
3. Порядок формування статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю.
4. Порядок утворення статутних капіталів державних підприємств.
5. Фінансові ресурси малого бізнесу.
6. Чинники, що впливають на фінансові результати підприємств за сучасних умов господарювання.

Теми виступів та доповідей

1. Основні напрями групування фінансових відносин суб'єктів господарювання залежно від економічної сутності.
2. Принципи організації фінансів підприємств за організаційно-правовою формою господарювання.

3. Кредитування фінансово-господарської діяльності підприємства.
4. Прибуток підприємства: його роль, формування, розподіл та використання в умовах сучасної системи оподаткування.
5. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку підприємства.
6. Взаємозв'язок фінансової політики компанії з фінансовою політикою держави.
7. Фінансове регулювання діяльності малих підприємств в Україні.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте сутність фінансів підприємств як базової сфери фінансової системи.
2. Поясніть, у чому полягають специфічні ознаки фінансів суб'єктів господарювання, зумовлені їх функціонуванням у різних галузях економіки.
3. Порівняйте, що спільного та відмінного між фінансами суб'єктів господарювання та державними фінансами.
4. Визначте, якою є специфіка розподільних відносин на мікроекономічному рівні.
5. Охарактеризуйте сутність грошових коштів, грошових фондів та фінансових ресурсів підприємств.
6. Наведіть приклади джерел формування фінансових ресурсів підприємств.
7. Розкрийте сутність функцій фінансів підприємств.
8. Поясніть, яким чином проявляється розподільна функція фінансів суб'єктів господарювання.
9. Розкрийте, у чому полягає організація фінансів підприємств.
10. Наведіть приклади децентралізованих фондів фінансових ресурсів.
11. Охарактеризуйте макро- і мікроекономічні чинники, здатні впливати на фінансові результати підприємств, та надайте їм оцінку з огляду їх керованості.
12. Визначте механізм фінансової діяльності суб'єкта господарювання.

Рекомендована література: основна [2; 5; 11; 12]; додаткова [16; 21].

Практичні завдання

Завдання 9.1. Визначте фінансовий результат від операційної діяльності підприємства за такими даними (табл. 7).

Показники діяльності підприємства

Показники	Значення, грн
Виручка від реалізації продукції (у тому числі ПДВ)	24 600
Акцизний податок	2 360
Собівартість реалізованої продукції	12 300
Списання кредиторської заборгованості, строк погашення якої вже минув	1 750
Бюджетна дотація	2 000
Штраф за невиконання постачальниками зобов'язань	800
Адміністративні витрати	1 200
Збут продукції й транспортування	450
Визнані підприємством економічні санкції	460
Оплата операційної оренди	1 500

Завдання 9.2. Визначте загальний прибуток підприємства за такими даними: вартість товарної продукції у звітному періоді – 1 200 тис. грн; залишки товарної продукції на початок звітного періоду – 150 тис. грн; залишки товарної продукції на кінець звітного періоду – 85 тис. грн; собівартість реалізованої продукції – 940 тис. грн; надходження боргів, списаних раніше як безнадійних, – 18 тис. грн; збитки від пожежі – 14 тис. грн.

Методичні рекомендації

Прибуток є однією з основних категорій товарного виробництва, що становить частину вартості виробленого та реалізованого продукту, який залишається після покриття витрат на його виробництво.

Під час планування показника *прибутку від реалізації продукції* слід урахувати зміну прибутку в залишках готової продукції на складах.

Прибуток від операційної діяльності підприємства відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку, окрім прибутку від реалізації продукції, розрахованого, виходячи з чистого доходу від реалізації продукції і виробничої собівартості реалізованої продукції, містить адміністративні витрати й витрати на збут (витрати, пов'язані з реалізацією продукції), а також деякі інші операційні витрати, пов'язані з випуском продукції.

Прибуток від звичайної діяльності підприємства розраховують як алгебраїчну суму прибутку від операційної діяльності підприємства, його доходу від участі в капіталі, суми інших фінансових доходів підприємства і фінансових витрат.

Отриманий суб'єктами господарювання *загальний прибуток* використовують, у першу чергу, на сплату до бюджету податку на прибуток.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Ресурсне забезпечення безперервності кругообігу виробничих фондів, економічний і соціальний розвиток підприємств для задоволення суспільних і особистих потреб є метою організації фінансів комерційних підприємств:

- а) так;
- б) ні.

2. Зовнішніми джерелами фінансових ресурсів підприємства є:

- а) прибуток підприємства, оборотні кошти, основні засоби;
- б) дохід від участі в капіталі;
- в) грошові надходження від фінансово-економічної діяльності;
- г) амортизаційні відрахування, бюджетні інвестиції;
- ґ) статутний фонд, оборотні кошти, основні засоби;
- д) бюджетні асигнування, отримані кредити.

3. Фінансовий механізм – це:

- а) інструмент реалізації фінансової політики;
- б) комплекс фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства;
- в) поєднання таких методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, як фінансове забезпечення і фінансове регулювання;
- г) сукупність способів організації фінансових відносин, застосовуваних суспільством для забезпечення сприятливого соціально-економічного розвитку;
- ґ) принципова схема практичного використання фінансів в економіці держави та їх впливу на соціально-економічні процеси;
- д) усі відповіді правильні.

4. Виручка від реалізації продукції є головним джерелом грошових надходжень комерційних підприємств:

- а) так;
- б) ні.

5. Прибуток від реалізації продукції як вид фінансового ресурсу підприємства – це:

- а) виручка від реалізації продукції;
- б) грошове вираження вартості виготовленої продукції;
- в) чистий прибуток підприємства;
- г) різниця між виручкою від реалізації продукції і сумою непрямих податків;
- ґ) різниця між чистим доходом від реалізації продукції та собівартістю реалізованої продукції;
- д) правильної відповіді немає.

6. Прибуток підприємства розглядають як фінансовий результат його діяльності, а не як вид фінансового ресурсу підприємства:

- а) так;
- б) ні.

7. Принципами організації фінансів комерційних суб'єктів господарювання є:

- а) комерційний розрахунок;
- б) самоокупність;
- в) самофінансування;
- г) матеріальна зацікавленість;
- ґ) усі відповіді правильні.

8. Фінансове забезпечення здійснюють у таких формах:

- а) кредитування, акціонування;
- б) самофінансування, кредитування, бюджетні асигнування, акціонерний капітал;
- в) бюджетне фінансування і кредитування;
- г) самофінансування, кредитування, бюджетні асигнування;
- ґ) бюджетне фінансування, господарський розрахунок;
- д) запозичення, кредитування.

9. У ході формування загального прибутку підприємства застосовують такі показники:

- а) прибуток від реалізації продукції;
- б) прибуток від операційної діяльності;
- в) прибуток від інвестиційної і фінансової діяльності;
- г) прибуток від звичайної діяльності та надзвичайних подій;
- ґ) усі відповіді правильні.

10. На фінансовий результат діяльності підприємства впливають такі чинники:

- а) собівартість продукції;
- б) обсяги реалізації;
- в) конкурентні позиції на ринку.

Тема 10. Фінансовий менеджмент

Питання для самостійного опрацювання

1. Проектне фінансування, його сутність та мотивація.
2. Фінансове забезпечення інвестиційних проектів.
3. Оптимізація процесу управління на підприємстві.
4. Стратегічні та тактичні фінансові рішення на підприємстві.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Визначте сутність фінансового менеджменту, його роль в управлінні підприємством.
2. Охарактеризуйте основні функції, які виконує фінансовий менеджмент у господарській діяльності підприємства.
3. Яка основна мета фінансового менеджменту? Відповідь обґрунтуйте.
4. У чому різниця між стратегією і тактикою фінансового менеджменту?
5. Розкрийте сутність механізму фінансового менеджменту.
6. Які завдання виконує фінансовий менеджмент?
7. Що містить система забезпечення фінансового менеджменту?
8. Що становить фінансова політика підприємства?
9. Чому підприємствам необхідно встановлювати стратегічні нормативи та критерії розвитку?

Рекомендована література: основна [8; 12]; додаткова [17; 18; 21].

Практичні завдання

Завдання 10.1. Ґрунтуючись на змісті поняття "менеджмент", визначте сутність фінансового менеджменту та його місце і роль у загальній системі управління господарством.

Методичні рекомендації

Сучасне визначення фінансового менеджменту ґрунтується, насамперед, на тому, що він не обмежується рамками підприємства, банку, страхової компанії, а застосовується також під час управління ресурсами країни, територіальних формувань та домогосподарства.

Студенти повинні надати самостійні приклади фінансового управління у країні та сім'ї.

Принциповим є те, що фінансовий менеджмент розглядається не тільки як управління грошовими потоками, але й як управління ресурсами господарств на основі сучасних знань про гроші, вартість, кредит і нормування. Фінансовий менеджмент передбачає як управління основним і оборотним капіталом, так і людським капіталом і ризиками. Зважаючи на це слід зобразити схему, на якій визначити місце фінансового менеджменту в системі управління суб'єкта господарювання.

Завдання 10.2. На основі вивченого матеріалу та розгляду додаткової літератури слід відобразити схему власного бачення фінансового механізму управління.

Методичні рекомендації

Механізм фінансового менеджменту – цілісна, взаємопов'язана та взаємодіюча система рівнів, систем забезпечення, методів, важелів та інструментів як процес прийняття та реалізації управлінських рішень з питань фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання.

У ході виконання цього завдання слід уважно і творчо підійти до вивчення фінансового механізму управління. Важливо звернути увагу на те, що основним суб'єктом цього механізму є людина, а підприємства, банки і держава загалом – це похідні елементи. Наведіть схему механізму фінансового менеджменту, зважаючи на ці особливості.

Завдання 10.3. Уявіть ситуацію, коли вам необхідно прийняти на роботу фінансового менеджера. На які особисті якості ви звернули б увагу, приймаючи його на роботу? Складіть психологічний портрет фінансового менеджера.

Методичні рекомендації

Фінансовий менеджер є ключовою фігурою у кожній компанії в будь-якій галузі бізнесу, тому що будь-яке підприємство, організація має у своєму розпорядженні фінансові ресурси, якими потрібно управляти. У всьому світі цю професію вважають однією з найбільш високооплачуваних і перспективних стосовно кар'єри. Найважливішим полем діяльності фінансового менеджера є банки, страхові та трастові компанії, брокерські фірми, біржі.

Обов'язки фінансового менеджера такі: гроші повинні робити гроші, а саме це завдання "продукування" грошей бере на себе фінансовий менеджер; приймати рішення щодо розміщення коштів, отримання кредитів, планування бюджету (не потрібно плутати його з бухгалтером, який лише стежить за рухом коштів і звітує про них перед державними органами); для виробничих підприємств це людина, що забезпечує додатковий прибуток і скорочує витрати.

З огляду на це, слід скласти психологічний портрет фінансового менеджера, зазначивши кваліфікаційні вимоги, професійні та особисті якості, які висуваються до цієї посади.

Завдання 10.4. Дайте відповідь на питання, у чому, на вашу думку, полягають причини неефективності фінансового менеджменту вітчизняних підприємств.

Методичні рекомендації

Для виконання цього завдання слід скласти таблицю, у якій відобразити основні причини, що призводять до неефективності фінансового менеджменту вітчизняних підприємств. До них, наприклад, можна зарахувати недостатньо якісну професійну підготовку фінансових менеджерів, високий рівень зовнішніх ризиків для підприємства на рівні всієї економіки. Для визначених причин слід запропонувати відповідні до них заходи, що дозволять вирішити означені проблеми.

Тестові завдання для перевірки знань

1. До елементів механізму фінансового менеджменту не належать:

- а) система фінансових методів;
- б) система фінансових інструментів;
- в) система об'єктів фінансового менеджменту;
- г) система забезпечення фінансового менеджменту.

2. До системи фінансових інструментів не належать:

- а) депозитні договори;
- б) векселі;
- в) договір на продаж нерухомості;
- г) страхова угода.

3. Фінансовий менеджмент – це:

а) система принципів та методів розроблення і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів підприємства та організацією обігу його грошових коштів;

б) сукупність основних елементів впливу на процес розроблення та реалізації управлінських рішень у галузі фінансової діяльності підприємств;

в) система економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів;

г) процес дослідження фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості.

4. Реалізація функції фінансового менеджменту "управління капіталом" передбачає:

а) формування вхідних та вихідних потоків грошових коштів підприємства та їх синхронізація за обсягом та в часі за окремими періодами;

б) вибір найбільш ефективних форм фінансування інвестицій;

в) виявлення реальної потреби в окремих видах активів;

г) ідентифікація та оцінювання рівня фінансового ризику підприємства;

ґ) вибір оптимальної структури капіталу підприємства.

5. У процесі реалізації якої функції фінансового менеджменту визначають потребу в загальних обсягах майна, виходячи з прогнозних обсягів операційної діяльності підприємства:

а) управління грошовими потоками;

б) управління інвестиціями;

в) управління активами;

г) управління власним капіталом;

ґ) управління фінансовими ризиками?

Рекомендована література

Основна

1. Алексєєнко І. І. Інвестування : навч. посіб. / І. І. Алексєєнко, О. В. Слуцька ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 205 с. : іл. – Загол. з титул. екрану. – Бібліогр.: С. 197–202.
2. Аранчій В. І. Фінанси підприємств : навч. посіб. / В. І. Аранчій, В. Д. Чумак, Л. В. Бражник. – Полтава : РВ ПДАА, 2018. – 350 с.
3. Арутюнян С. С. Фінансовий ринок : навч. посіб. / С. С. Арутюнян, Л. В. Добриніна та ін. – Київ : Гуляєва В. М., 2018. – 484 с.
4. Базилевич В. Д. Державні фінанси : навч. посіб. / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – Київ : Атіка, 2010. – 820 с.
5. Берест М. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / М. М. Берест. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 528 с.
6. Дема Д. І. Фінансовий ринок : навч. посіб. / Д. І. Дема, І. В. Абрамова, Л. В. Недільська ; за заг. ред. Д. І. Деми. – Житомир : ЖНАЕУ, 2017. – 448 с.
7. Державні цільові фонди : навч. посіб. / О. Д. Гордей, В. П. Биховченко, А. М. Ковальчук. – 2-ге вид., онов. та допов. – Ірпінь : УДФСУ, 2020. – 350 с.
8. Журавльова І. В. Фінансовий менеджмент і контролінг у сфері бізнесу : навч. посіб. / І. В. Журавльова, Н. В. Сабліна ; ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 173 с.
9. Квасницька Р. С. Інвестиційний потенціал інститутів фінансового ринку України : монографія / Р. С. Квасницька. – Хмельницький : ПП "Монускрипт", 2015. – 314 с.
10. Податкова система : навч. посіб. / Ю. Б. Іванов, В. Ф. Тищенко, О. Є. Найдєнко [та ін.] ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 407 с. : іл.
11. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. ; за заг. ред. А. М. Поддєрьогіна. – Київ : ХНЕУ, 2013. – 519 с.
12. Фінанси : навч. метод. посіб. / О. П. Полтїніна, С. В. Юшко, Є. О. Малишко та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, професора І. В. Журавльової. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 216 с.

13. Юшко С. В. Бюджетна система : підручник / С. В. Юшко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 382 с.

Додаткова

14. Алексерова Ю. В. Страховий менеджмент : підручник / І. Ю. Салькова, Л. І. Федоришина. – Вінниця : ВНАУ, 2019. – 295 с.

15. Архітектоніка фінансів: методичне забезпечення в умовах цифрової економіки : монографія / І. В. Журавльова, М. В. Максимова, В. С. Хвостенко [та ін.] ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 200 с.

16. Бедринець М. Д. Фінанси підприємств : навч. посіб. / М. Д. Бедринець, Л. П. Довгань. – Київ : Центр учбової літератури, 2018. – 292 с.

17. Безугла В. О. Соціальне страхування / В. О. Безугла, Д. М. Загірняк, Л. П. Шаповал. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.

18. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учебный курс / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – Киев : Эльга; Ника-Центр, 2004. – 656 с.

19. Борзенко О. О. Структурні деформації на світових фінансових ринках після 1990-х років : монографія / О. О. Борзенко. – Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2019. – 448 с.

20. Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів : [монографія] / за заг. ред. С. В. Онишко. – Ірпінь : Національного університету ДПС України, 2016. – 452 с.

21. Теорія фінансів : навч. посіб. / О. А. Івашко. – 2-ге вид. доп. і переробл. – Київ : 7БЦ, 2021. – 408 с.

22. Фінанси (державні, корпоративні, міжнародні) : підручник для студентів ВНЗ / В. О. Онищенко [та ін.] ; [за ред. В. О. Онищенко] ; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Юрія Кодратюка. – Київ : Центр учбової літератури, 2016. – 599 с.

Інформаційні ресурси

23. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

24. Господарський Кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р., зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

25. Митний кодекс України : Закон України № 4495-VI від 13.03.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua>.
26. Податковий кодекс України № 2755-VI від 01.04.2023 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
27. Про інвестиційну діяльність: Закон України № 15661-XII від 18.09.1991 р. зі змінами від 15.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua>.
28. Про страхування : Закон України № 1909-IX від 29.12.2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
29. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України № 2664-III від 01.07.2023 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
30. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України №3480-IV від 23.11.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.

Зміст

Вступ	3
Завдання для самостійної роботи	5
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи фінансів. Державні фінанси	9
Тема 1. Предмет фінансової науки. Сутність та функції фінансів	9
Тема 2. Фінансова система та фінансова політика держави	12
Тема 3. Податки. Податкова система	16
Тема 4. Бюджет. Бюджетна система	21
Тема 5. Цільові позабюджетні фонди	27
Змістовий модуль 2. Фінанси суб'єктів господарювання, фінансовий ринок та інститути міжнародних фінансів	30
Тема 6. Страхування. Страховий ринок	30
Тема 7. Фінансовий ринок	35
Тема 8. Міжнародні фінанси	46
Тема 9. Фінанси суб'єктів господарювання	51
Тема 10. Фінансовий менеджмент	56
Рекомендована література	60
Основна	60
Додаткова	61
Інформаційні ресурси	61

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ФІНАНСИ

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи студентів
спеціальності 072 "Фінанси,
банківська справа та страхування"
освітньої програми "Фінанси і кредит"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Кіпа** Марина Олександрівна
Малишко Євгенія Олегівна
Чернишов Володимир Васильович

Відповідальний за видання *І. В. Журавльова*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2023 р. Поз. № 45 ЕВ. Обсяг 64 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*